DEL 1

Svar kortfattet på **tre** av disse fire spørsmålene:

A) *Hva mener Goffman med inntrykksstyring (impression management)? Gi eksempler.*

Dette dekkes av kapittelet om interaksjonisme og dessuten originalteksten som er et utdrag fra Vårt rollespill til daglig (The presentation of self in everyday life).Goffman analyserer sosialt samvær som en teaterforestilling. Inntrykksstyring *(*impression management*)* betegner de bevisste og ubevisste teknikker individet bruker for å styre det inntrykket andre danner seg av dem. Nøkkelbegreper studentene kan bruke:

- Fasade: de uttrykksmidler individet benytter — scenografi (omgivelser), personlig fasade (klær, kroppsspråk, mimikk)
- Fremre region vs. bakre region *(*front stage/back stage*):* i bakregionen forberedes opptreden (evt debriefes), frontstage foregår opptredenen.
- Lag: grupper som samarbeider om å opprettholde et felles inntrykk
- Dramaturgisk disiplin: evnen til å bevare kontrollen over uttrykket, undertrykke egne reaksjoner og dekke over lagkameratenes tabber
- Dramaturgisk omtanke: forberedelsesstrategi — å forutse og planlegge situasjoner

B) *Hva mener Foucault med panoptisme?*

Foucault tar utgangspunkt i Benthams Panopticon, et tenkt fengsel der et sentralt vakttårn gir én vokter oversikt over alle celler i en sirkelformet bygning, mens fangene aldri kan se om de faktisk blir overvåket. Det avgjørende er asymmetrien: fangen er alltid synlig, vokteren er aldri synlig.

Det egentlige teoretiske poenget er hva dette gjør med fangen: fordi man aldri vet om man blir sett, begynner man å oppføre seg som om man alltid blir sett. Kontrolleffekten internaliseres. Makt trenger ikke lenger å utøves kontinuerlig, den virker gjennom den overvåkedes bevissthet om at overvåkning er mulig.

Foucault bruker dette til å beskrive en bredere historisk overgang i maktens form:

- Fra suveren makt (synlig, spektakulær, konsentrert i kongens kropp — offentlig tortur og henrettelse som maktdemonstrasjoner) til disiplinær makt (usynlig, diffus, kontinuerlig, rettet mot individenes kropper og atferd i hverdagen)
- Den disiplinære makten virker gjennom institusjoner: fengsler, sykehus, skoler, fabrikker, militæret
- Panoptisme som prinsipp sprer seg ut i hele samfunnet, ikke bare i fengsler, men som en generell logikk for styring og normalisering

C) *Redegjør for Eva Illouz' begrep om følelseskapitalisme (emotional capitalism).*

Eva Illouz argumenterer i utdraget «The Rise of Homo Sentimentalis» (fra Cold intimacies) for at kapitalisme og følelseskultur er blitt dypt sammenvevd i det 20. og 21. århundre. Begrepet emotional capitalism beskriver en kultur der emosjonelle og økonomiske diskurser gjensidig former hverandre.

To samtidige bevegelser:

Kapitalismen emosjonaliseres: arbeidslivet og markedet tar i bruk psykologisk og terapeutisk språk; god ledelse handler om å forstå og håndtere følelser, samarbeid, mellommenneskelige relasjoner

Følelsene kapitaliseres: privatlivets følelsesmessige relasjoner organiseres etter markedslogikk. Partnervalg, selvrealisering og intimitet fremstår som prosjekter man investerer i, optimerer og konsumerer

Historisk: Illouz viser til Elton Mayos management-forskning på 1920–30-tallet, der psykologisk kunnskap ble bragt inn i arbeidslivet. Dette markerte begynnelsen på en terapeutisk kultur der det emosjonelle selvet ble et objekt for styring og optimering.

D) *Hva mener Merton med anomi, og hvordan skiller hans forståelse seg fra Durkheims?*

Merton overtar Durkheims anomibegrep, men gir det et annet innhold. Studenten bør vise at de har lest Merton, som er representert med utdraget «Sosial struktur og anomi».

Merton kobler anomi til spenningen mellom kulturelle mål (hva samfunnet definerer som suksess, f.eks. materiell velstand i USA) og institusjonaliserte midler (de legitime måtene å nå disse målene på, f.eks. utdanning og hardt arbeid). Anomi oppstår ikke fordi normene svikter, men fordi det er et strukturelt misforhold mellom mål og midler, særlig for dem som ikke har tilgang til de legitime midlene.

Hos Durkheim var anomi et begrep for mangelfull normativ regulering. Det kan være at normene er svake, eller at de simpelthen er utilstrekkelige (antikverte, for eksempel).

Mertons typologi over individuelle tilpasningsformer:

Type	**Kulturelle mål**	**Institusjonaliserte midler**
Konformitet	+	+
Innovasjon	+	–
Ritualisme	–	+
Tilbaketrekning	–	–
Opprør	±	±

Innovasjon er særlig sentral: her godtar man målene (rikdom), men bruker ulovlige eller illegitime midler (kriminalitet). Dette er Mertons forklaring på at kriminalitet er skjevt fordelt i klassestrukturen.

Nøkkelforskjell: For Durkheim er anomi et reguleringssvikt-problem der normer er for utilstrekkelige. For Merton er anomi et strukturproblem: normene er der, men strukturen gir ikke alle lik tilgang til å etterleve dem.

DEL 2

Svar lengre på **én** av disse to oppgavene:

ENTEN

A) *Et sentralt spørsmål i sosiologisk teori handler om hvordan samfunnet former individet og hvordan individet forholder seg til samfunnet. Redegjør for og sammenlign minst to ulike teoretiske forståelser av dette forholdet. Diskuter styrker og svakheter ved de ulike posisjonene.*

Dette er et klassisk spørsmål i sosiologisk teori. Studenten må redegjøre for minst to teorier på en faglig presis måte, sammenligne dem på et relevant analytisk punkt (f.eks. synet på strukturens makt, aktørens handlingsrom) og vise noe kritisk refleksjon over styrker og svakheter. Studenten velger selv hvilke teorier som sammenlignes, så sensor bør ikke forvente én bestemt kombinasjon.

Mulige teorier fra pensum:

Marx**:** Individet formes av sin klassesituasjon og de materielle produksjonsforholdene. Bevisstheten er et produkt av de sosioøkonomiske strukturene. Individet kan likevel kollektivt forandre strukturen gjennom klassekamp.

Durkheim**:** Samfunnet er en realitet *sui generis* som former individet gjennom kollektive forestillinger, normer og sosiale fakta. Individets frihet er paradoksal: integrasjon i samfunnet er en forutsetning for velvære (jf. selvmordsundersøkelsen). Lite rom for at individet utfordrer strukturen.

Weber**:** Individet er meningssøkende aktør. Samfunnet er et resultat av sosiale handlinger. Weber betoner verstehen og aktørens perspektiv, men viser også hvordan rasjonalisering og byråkratisering begrenser handlingsrommet («jernburet»). Spenning mellom aktørperspektiv og strukturell tvang.

Parsons: Samfunnet former individet primært gjennom sosialisering: individet internaliserer samfunnets normer og verdier og overtar institusjonaliserte roller (et poeng Durkheim goså gjør). Individets handlingsrom er begrenset av systemets funksjonskrav, og avvik fra normen ses som et integrasjonsproblem snarere enn som uttrykk for frihet.

Bourdieu**:** Individet er grunnleggende formet av sine sosiale omstendigheter, samtidig som samfunnsliv bare skapes og opprettholdes gjennom praksiser. Habitus (disposisjoner internalisert gjennom sosialiseringen) medierer mellom struktur og aktør. Individet handler ikke fritt, men heller ikke mekanisk. Habitusen er en «strukturert struktur som strukturerer».

Goffman**:** Fokus på mikronivå. Individet er ikke passiv bærer av strukturer, men aktivt forhandlende aktør i ansikt-til-ansikt-situasjoner. Likevel er situasjonsdefinisjoner sosialt gitte. Individet navigerer innenfor kulturelt forankrede forventningsstrukturer.

Foucault**:** Subjektet er ikke et autonomt utspring av individet, men konstitueres gjennom diskurser og maktrelasjoner. Makten former hvem vi kan være, hva vi kan tenke, hvordan vi forstår oss selv. Lite rom for tradisjonell handlingsfrihet, men Foucault åpner for motstandsstrategier.

Rational choice / Hedström**:** Individet er primært en målrasjonell aktør, ikke sosialt formet. Sosiale strukturer er resultater av aggregerte individuelle handlinger, men ikke tilstede i individet som normer eller disposisjoner. Aktørenes ønsker og oppfatninger brukes til å forklare, men blir ikke selv forklart.

Smith (feministisk standpunktteori): Sosiologisk teori er tradisjonelt skrevet fra et maskulint ståsted og overser kvinners erfaringer og kroppen som utgangspunkt for kunnskap. Utfordrer ideen om et nøytralt teoretisk subjekt.

ELLER

B) *Sosiologisk teori har blitt kritisert for å være eurosentrisk og for å overse kolonialismens betydning for forståelsen av det moderne samfunnet. Redegjør for denne kritikken og diskuter hvor relevant du mener den er — det vil si: i hvilken grad treffer kritikken sosiologisk teori på pensum?*

Kritikken hevder at klassisk og moderne sosiologi er dypt eurosentrisk på to nivåer:

- Epistemisk nivå (hvem vet, og fra hvor?): Sosiologien er utviklet i og fra Europa og Nord-Amerika, og behandler dette perspektivet som universelt. Connell og Meghji (dekolonial sosiologi) bruker begrepet «epistemisk bifurkasjon» — en usynlig linje mellom Vest og resten, der Vestens teorier utvikles frakoblet fra resten av verden Marx, Durkheim og Weber skriver om europeisk modernitet, men presenterer sine teorier som allmenngyldige. Her er det svært relevant å trekke inn standpunktteori.
- Innholdsmessig nivå (hva utelates?): Kolonialismens rolle for fremveksten av europeisk kapitalisme, modernitet og statsbygging utelates eller marginaliseres. Meghji viser til at det var rovdrift på koloniserte folk og ressurser som muliggjorde europeisk industrialisering. Begrepet «modernity/coloniality» (Quijano, Mignolo) betoner at modernitet og kolonialisme er to sider av samme sak.

Said om *orientalisme* er relevant: at «Orienten» ikke er et geografisk faktum men en vestlig idé, en stereotypifisering og eksotifisering som tjener politiske formål — bør honoreres.

Konkrete eksempler fra pensum:

- Marx analyserer kapitalismen uten å tematisere slaveriet som grunnlag for kapitalakkumulasjon (Du Bois' kritikk). «Asiatiske produksjonsmåte» framstilles som stagnert pga. manglende klassekonflikt.

- Durkheim og Weber skriver om modernitet som et internt europeisk prosjekt. Spesielt påfallende med Webers PeKå: her er forklaringen på vestens «suksess» helt intern, i utviklingstrekk i vestlig kultur. (Weber er litt mer nyansert, men dette er ok kritikk). Webers tese om at kinesiske, indiske og «muslimske» områder stagnerte pga. religion.
- Foucault analyserer den disiplinære maktens fremvekst uten å koble den til kolonial makt (Meghji/Connell-kritikken: hva med offentlig tortur i koloniene samtidig med at europeiske fengsler ble «humane»?)
- Stuart Hall bidrar med et alternativ: identitet og rase forstås som historisk og relasjonelt, formet av kolonialismens etterlevninger
- Holocaust forstås ofte som unikt, men kan sees i forlengelsen av konsentrasjons- og utrydningsleire i koloniene

En student som trekker fram sånne konkrete eksempler fra pensumsforfatterne viser høyere analytisk presisjon enn en som bare påstår at teoriene er eurosentriske i abstrakt forstand.

Diskusjon: i hvilken grad treffer kritikken?
Her bør studenten vise analytisk selvstendighet. Mulige posisjoner:

- Kritikken treffer: De klassiske tenkerne er forankret i et europeisk perspektiv og utelater kolonialismens strukturerende rolle. Å presentere Marx' kapitalismeteori uten å nevne slaveri er en empirisk mangel. Tilsvarende for Weber.
- Delvis treffende: noen teorier er mer sårbare enn andre: Goffman, fenomenologien og interaksjonistene arbeider på mikronivå og er kanskje mer anvendelige på tvers av kulturer. Rational choice-teori hevder å bygge på universelle prinsipper om menneskelig handling (men kunne også hevdes dette er en generalisering av atferden i kapitalistiske markedsøkonomier).

Motargumenter: Klassikerne kan leses kritisk og anvendes på nye kontekster. Foucaults maktanalyse kan faktisk brukes til å analysere kolonial makt, selv om Foucault selv ikke gjorde det. Teorier er verktøy — de er ikke automatisk ugyldig fordi de ble skrevet i Europa.
Krav for godkjent svar: Studenten må redegjøre for hva eurosentrisme-kritikken innebærer (ikke bare si at sosiologien «ignorerer resten av verden»), og ta stilling til kritikkens rekkevidde med referanse til minst noen teorier på pensum.